

جامعه‌شناسی معرفت و علم

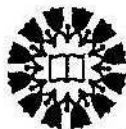
دیوید گلوور
شیلاف استرابریج
محمد توکل

مترجمان:

شاپور بهیان، حامد حاجی حیدری، جمال محمدی،
محمد رضا مهدی زاده، حسن ملک

تهران

۱۳۹۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

گلاور، دیوید، ۱۹۴۶ - م.
 جامعه‌شناسی معرفت و علم / دیوید گلاور، شیلاف استرابریج، محمد توکل؛ مترجمان شاپور بهیان...
 [و دیگران]. - تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۸۳.
 هفت، ۱۶۷ ص. - («سمت»؛ ۸۰۴ علوم اجتماعی؛ ۴۶)
 بها: ۵۰۰۰ ریال.
 ISBN 978-964-459-843-2
 عنوان اصلی: The Sociology of Knowledge & Science.
 چاپ اول: تابستان ۱۳۸۳، چاپ ششم: زمستان ۱۳۹۳.
 وازه‌نامه.
 کتابنامه: ص. ۱۶۷-۱۶۱.
 ۱. شناخت (جامعه‌شناسی). ۲. علوم - جنبه‌های اجتماعی. الف. استرابریج، شیلاف، نویسنده همکار. ب. توکل، محمد، نویسنده همکار. ج. بهیان، شاپور، ۱۳۴۱ - مترجم. د. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
 ج ۸ گ/ک ۱۷۵/BD
 ۱۳۸۳
 شماره کتابشناسی ملی ۲۰۴۲۱۴۷
 ۳۰۴/۴۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
 مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

The Sociology of Knowledge & Science; D. Glover, S. Strawbridge & M. Tavakol; Causeway Books, Lancashire, 1985.

جامعه‌شناسی معرفت و علم

نویسندگان: دیوید گلاور، شیلاف استرابریج، محمد توکل
 مترجمان: شاپور بهیان، حامد حاجی حیدری، جمال محمدی، محمدرضا مهدی‌زاده، حسن ملک
 ویراستار علمی: سید مرتضی نوربخش
 چاپ اول: تابستان ۱۳۸۳
 چاپ ششم: زمستان ۱۳۹۳
 تعداد: ۵۰۰

حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: «سمت»

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال، در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشدگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)، روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲۰۴۲۲۴۶۲۵.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنای و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان معتمد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید بتدریج و پس از انتقادهای یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نوزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته جامعه شناسی به عنوان منبع اصلی درس «جامعه شناسی معرفت» در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. همچنین این کتاب برای دانشجویان رشته فلسفه در درس «فلسفه شناخت» و دانشجویان روانشناسی در درس «روانشناسی یادگیری» و «روانشناسی آموزشی» قابل استفاده است.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	فصل اول: داستان جامعه‌شناسی معرفت و علم
۵	داستان جامعه‌شناسی معرفت
۱۸	داستان جامعه‌شناسی علم
۲۷	فصل دوم: شناخت و جامعه
۲۷	نفس‌تنگی (آسم)، حجامت و جادوگری
۲۹	زمان در جامعه سنتی افریقا
۳۱	تبیین «زمان اجتماعی» بر بنیاد کارکردگرایی
۳۶	فصل سوم: دیدگاه‌های کلاسیک در باب جامعه‌شناسی معرفت
۳۶	مارکس و نظریه ایدئولوژی
۴۰	زمان و سرمایه‌داری صنعتی
۴۳	نقد نظریه ایدئولوژی مسلط
۴۶	جامعه‌شناسی معرفت دورکیم
۴۹	دورکیم در عصر حاضر
۵۰	جامعه‌شناسی کارل مانهایم
۵۶	فصل چهارم: تجدد (مدرنیته) و زندگی روزمره
۵۷	ساخت اجتماعی واقعیت

۵۹	بازسازی جهان اجتماعی: ازدواج و جامعه‌شناسی معرفت
۶۳	آگاهی دوران جدید: جامعه‌شناسی تجدد (مدرنیته)
۶۷	تجددزدایی
۷۲	فصل پنجم: جامعه‌شناسی علم
۷۲	رابرت ک. مرتون و ظهور جامعه‌شناسی علم
۷۳	زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی علم
۷۵	سرسبب علم
۷۸	نظام پاداش‌دهی علم
۸۱	نقد سنت مارتون
۸۳	علم محض و کاربردی و فناوری
۸۵	رشد علم
۸۸	سیاست علم و فناوری
۹۱	فناوری و جامعه‌شناسی علم
۹۵	فصل ششم: دیدگاه‌های در حال تغییر در باب معرفت علمی
۹۵	درآمد
۹۷	نظریه‌های علمی و مشاهدات
۹۹	وابستگی مشاهدات به نظریه‌ها
۱۰۲	ابطال نظریه‌ها
۱۰۶	سرمشق پارادایمها و انقلابها در علم
۱۱۴	فصل هفتم: جامعه‌شناسی‌های جدید معرفت علمی و مسأله نسبی باوری
۱۱۴	جامعه‌شناسی معرفت و مسأله نسبی باوری
۱۱۶	برنامه‌های قوی و ضعیف در جامعه‌شناسی معرفت
۱۲۱	مطالعات آزمایشگاهی و ساخت اجتماعی معرفت علمی

صفحه	عنوان
۱۲۴	محدوده‌های نسبی باوری
۱۲۶	ساختارگرایی
۱۲۹	نظریه انتقادی
۱۳۱	نتیجه
۱۳۳	فصل هشتم: رویکرد فلسفی و جامعه‌شناختی به معرفت: نظر ماکس شلر
۱۳۴	رهیافت فلسفی در دستگاه نظری ماکس شلر
۱۴۳	رهیافت جامعه‌شناختی در دستگاه نظری ماکس شلر
۱۵۷	واژه‌نامه
۱۶۱	منابع

www.ketab.ir

مقدمه

از ورود جامعه‌شناسی معرفت به ایران بیش از دو سه دهه نمی‌گذرد و در این مدت هم عمومیت و فراگیری مورد انتظار را کسب نکرده است. با وجود این باید اذعان کرد که طرح مسائل جامعه‌شناسی معرفت و مراجعه به رویکردهای آن رو به رشد بوده و در سالهای اخیر بخصوص در محافل علمی و پژوهشی فراوانتر و بهتر مطرح شده است. با توجه به سابقه تاریخی فلسفه در فرهنگ و تفکر کشور و جایگاه ویژه‌ای که معرفت‌شناسی یا اپستمولوژی به عنوان یک شاخه مهم آن در طرح مسائل فلسفی در محافل فکری و روشنفکران حتی در دوره جدید اشغال کرده است، انتظار می‌رود رویکردهای مطرح شده در جامعه‌شناسی معرفت بیش از پیش مورد اقبال خاص و عام قرار گیرد. یکی از دلایل کندی دور از انتظار رشد جامعه‌شناسی معرفت در ایران، بخصوص در سطح عامتر فرهنگی، نبود یا کمبود کتب تألیفی یا ترجمه شده معتبر و جاافتاده بوده است. بیش از سی سال پیش دو اثر عمده - یکی تألیف (جامعه‌شناسی شناخت، دکتر آشتیانی) و دیگری ترجمه (ایدئولوژی و اوتوپیا، اثر مانهایم، ترجمه آقای مجیدی) - منتشر شد. تا مدتها بعد از این دو کتاب تألیف مهم و مستقیم دیگری در جامعه‌شناسی معرفت در ایران انتشار نیافت. مقالات جسته و گریخته‌ای که در مجلات و گاه جراید مسائل شناخت و معرفت را گاه و بیگاه از دیدگاههای فرافلسفی و از جمله اجتماعی مورد بحث قرار می‌دادند عموماً از انسجام یا استحکام کافی در حوزه جامعه‌شناسی معرفت برخوردار نبودند تا بشود به عنوان قدمهای سنجیده و مؤثر در پیشبرد این حوزه به آنها مراجعه کرد.

در چند سال اخیر البته تنوع و عمق این نوع تألیفات و ترجمه‌ها افزایش یافته ولی باز جای کار، بسیار است. تأسیس دوره‌های دکتری در رشته‌های مختلف علوم انسانی از جمله در فلسفه و جامعه‌شناسی به گسترش این مباحث هم در حد طرح و هم در حد نشر کمک کرده و خواهد کرد. اتفاقاً کتاب حاضر در همین چارچوب مطرح شد و به مرحله چاپ رسید. بخش عمده‌ای از این کتاب، ترجمه *The Sociology of Knowledge* است، تألیف دیوید گلوور^۱ و شیلاف استرابریج^۲. حسن این کتاب این است که با زبانی ساده و با طرح مسائلی ملموس نوشته شده و فهم و دنبال کردن آن برای علاقه‌مندان غیرمتخصص نیز آسان است. اما با اینکه عنوان کتاب جامعه‌شناسی معرفت است، بیشتر فصول آن به طور مستقیم یا غیرمستقیم به مسائل جامعه‌شناسی علم مربوط است. کمبود مهم دیگر این کتاب انگلیسی، عدم طرح نظام‌مند مسائل اساسی و چارچوبهای نظری عمده هم در جامعه‌شناسی معرفت و هم در جامعه‌شناسی علم است. برای فائق آمدن بر این کمبود، فصل نخست به کتاب فارسی افزوده شد که تحت عنوان داستان جامعه‌شناسی معرفت و علم، تاریخچه این دو حوزه جامعه‌شناسی همراه با گرایشها و رویکردهای عمده در خلال آن مطرح می‌شود. نظر به جایگاه و اهمیتی که ماکس شلر، بخصوص در بُعد نظری، در پیدایش و شکل‌گیری جامعه‌شناسی معرفت دارد و با توجه به اینکه در آن کتاب به وی و نظریاتش مراجعه نشده بود، برای رفع این نقصان، فصل آخر در مورد جامعه‌شناسی معرفت شلر به کتاب حاضر اضافه شد تا مجموعه جامعتری به صورت فارسی در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد. چنانکه ملاحظه خواهید فرمود، فصل اول از این نویسنده است و از اول به فارسی نوشته شد و حاوی مآخذی است از جمله مجموعه‌ای از آثار کلاسیک در حوزه جامعه‌شناسی معرفت و علم. فصل آخر ترجمه‌ای است از بخشهای برگرفته از کتاب انگلیسی *Sociology of Knowledge-Theoretical Problems* اینجانب. آقای بهیان

1. David Glover

2. Sheelagh Strawbridge

فصول ۲ و ۷، آقای محمدی فصول ۳ و ۶، آقای ملک فصل ۴ و آقای مهدی زاده فصل ۵ را ترجمه کرده‌اند و ویراستار آقای سیدمرتضی نوربخش می‌باشند. جا دارد از اظهارنظرهای آقای فریرز مجیدی در زمینه ویرایش محتوایی تشکر شود.

در این مقدمه نکته‌ای هم در مورد جامعه‌شناسی علم در ایران بگویم. جامعه‌شناسی علم، به عنوان شاخه‌ای از جامعه‌شناسی معرفت، دیرتر از جامعه‌شناسی معرفت وارد فضای علمی کشور شد. به غیر از اینکه جامعه‌شناسی علم شاخه‌ای از جامعه‌شناسی معرفت است و با نگاهی جامعه‌شناختی به حوزه مهم و حیاتی علم به عنوان شاخه‌ای از معرفت می‌پردازد، طرح مسائل اجتماعی در خصوص علم و فناوری (که این شاخه عمدتاً با عنوان کامل جامعه‌شناسی علم و فناوری تدریس و تحقیق می‌شود) در کشور ما دارای جاذبه‌ها و فواید و نتایج ویژه‌ای است. به اختصار، با اطمینان می‌شود گفت که در افول و همین‌طور در رشد دوره‌ای یا موردی علم و فناوری در کشور، عوامل اجتماعی جایگاه مهمی را اشغال می‌کند. در نتیجه، مطالعه و شناسایی آنها، فراتر از یک قضیه صرفاً علمی، یک قدم عملی در مسیر توسعه ملی است. در این حوزه جامعه‌شناسی علم و فناوری هم، منابع خوب تألیفی یا ترجمه‌ای کم داشتیم و داریم و دوائر تخصصی که در این سنوات نشر یافته یکی کتاب جامعه‌شناسی علم از این نویسنده است و دیگری با همین عنوان از دکتر منوچهر محسنی. انتشار کتاب حاضر می‌تواند کمکی باشد برای رفع کمبود منابع در این دو حوزه - یعنی جامعه‌شناسی معرفت و جامعه‌شناسی علم - ان شاء الله.

محمد توکل

دانشگاه تهران - فروردین ۸۳